

5. sz. melléklet – Kronológia

1920

szeptember 26. A nemzetgyűlés elfogadja az 1920:XXV. törvénycikket a numerus claususról. A törvény értelmében az egyetemekre, jogakadémiákra a keretszámon belül az országban élő "népfajok, nemzetiségek" csak országos arányszámuknak megfelelő mértékben kerülhetnek be. A felvételnél kötelező a "nemzethűségi és erkölcsi szempontok" érvényesítése. A törvény parlamenti vitája során teljesen egyértelmű volt, hogy a törvény a zsidó hallgatók számának visszaszorítása érdekében született, annak ellenére, hogy a törvényben betű szerint a zsidóságról egy szó sem esik. A zsidóság országos számaránya 1920-ban körülbelül 6 % volt, és ezt a számot bizonyos egyetemeken a zsidó vallású hallgatók aránya messze meghaladta. A törvény korlátozó rendelkezését 1928-ban megszüntetik.

1938

május 29. Kihirdetik az 1938:XV. törvénycikket "a társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról" (ún. első zsidótörvény). A törvény szerint a sajtó-, ügyvédi, mérnöki és orvosi kamara tagjainak, az üzleti és kereskedelmi alkalmazottaknak legfeljebb 20%-a lehet zsidó. (Zsidó az, aki izraelita vallású.)

1939

május 5. Kihirdetik az 1939: IV. törvénycikket "a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról". (ún. második zsidótörvény.) Zsidónak minősül, vallásától függetlenül, akinek legalább egyik szülője vagy legalább két nagyszülője zsidó vallású. Zsidók nem szerezhetnek ezután honosságot, sőt a belügyminiszter visszavonhatja állampolgárságukat, ha az 1914. július 1. után kelt; állami vagy közintézményekben nem alkalmazhatók, nem lehetnek lapszerkesztők, lapkiadók; az ügyvédi, orvosi, mérnöki, sajtó-, színházi és filmművészeti kamarák tagjai közé csak 6% erejéig vehetők fel, nem vezethetnek színházat és mozit. Állami egyedáruságot és hatósági engedélytől függő egyéb jogosítványt nem kaphatnak, a már kiadott engedélyek öt éven belül

4 női sors

Multimédiás Oktatási Anyag

visszavonandók. Közszállításokból 1939-40-ben 20%, 1941-42-ben 10%, 1943-ban csak 6% erejéig részesülhetnek. Iparigazolványt, illetve iparendélyt csak ezen belül kaphatnak, magánvállalatoknál csak 12%-os arányban vehetők fel. Az arányszámokat, amelyek az alkalmazottak illetményeire is vonatkoznak, 1942. december 31-ig kell elérni. (A törvény végrehajtásáról a 7720/1939. M. E. számú rendelet szól.

1941

április 19. Közzéteszik a 2870/1941. M. E. számú rendeletet a zsidónak tekintendő személyek katonai szolgálatáról. A kormányrendelet honvédelmi kiegészítő szolgálatra, fegyvertelen munkaszolgálatra kötelezi a zsidó férfiakat.

június 26. Hadiállapot Magyarország és a Szovjetunió között. A keleti fronton, a magyar második hadsereg kötelékében uniformisuktól megfosztott, polgári ruhájukon sárga karszalagot viselő zsidó munkaszolgálatosok szolgáltak, 1943 elején körülbelül 50 ezer ember. A kegyetlen bánásmód, majd a hadsereg megsemmisülése következtében több ezren pusztultak el az orosz hómezőkön.

július- augusztus „Állampolgárságukat igazolni nem tudó” zsidók, több mint 18 000 ember deportálása Kárpátaljáról a körösmezei gyűjtőtáboron keresztül az akkor már német megszállás alatt álló ukrainai Kamenyec-Podolszkij környékére. A deportáltak többségét a területileg illetékes Einsatzgruppe-C kivégzi. Így a holokauszt első tízezres nagyságrendű tömeggyilkossága a magyar hatóságok tevékenységéhez köthető.

augusztus 8. Kihirdetik az 1941: XV. törvénycikket a házassági jog módosításáról és a házassággal kapcsolatos fajvédelmi rendelkezésekről (ún. harmadik zsidótörvény). A törvény bevezeti a házasság előtti kötelező orvosi vizsgálatot. Megtiltja a nem zsidók és zsidók közti házasságot; "fajgyalázasnak" minősíti, és büntetendőnek nyilvánítja a nem zsidók és zsidók közti házasságon kívüli nemi kapcsolatot. A törvény szerint zsidó az, akinek legalább két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született, úgyszintén az, aki az izraelita hitfelekezet tagja. Az, akinek két nagyszülője született az izraelita hitfelekezet tagjaként, nem esik a zsidókkal egy tekintet alá, ha ő maga keresztény hitfelekezet tagjaként született és az is maradt, és emellett mind a két szülője házasságkötésük idejében keresztény hitfelekezet tagja volt. Az ilyen személynek

azonban nemcsak zsidóval, hanem olyan nem zsidóval is tilos házasságot kötnie, akinek egy vagy két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született.

1942

január 2. Carl Lutz és felesége Budapestre érkezik és megkezdik munkáját a svájci nagykövetségen.

március A Palesztinai Zsidó Ügynökség kezdeményezésére a svájci követség megkezdte védőútlevelek kiállítását. Krausz Miklós az ügynökség magyar képviselője létrehozta a Palesztina Hivatalt és az 1939-es brit bevándorlási kvótára hivatkozva, először a más országokból Magyarországra menekült gyermekeket szedte listába, hogy ezután számukra kivándorlásra jogosító útleveleket állítsanak ki a svájci konzulátuson. (Svájc volt az „idegen érdekek” képviselője a brit mandátumterületnek számító Palesztinában, mivel minden olyan államot Svájc képviselt, amely háborúban állt Magyarországgal.) Carl Lutz ehhez a tevékenységhez kapcsolódott. A listákból később kollektív útlevelek, menlevelek (schutzbrief) lettek. Az akció mintául szolgált több más követség számára is, és 1944-re a mentőakciók legjellegzetesebb formájává vált.

július 19. Kihirdetik az 1942: VIII. törvénycikket az izraelita vallásfelekezet jogállásának szabályozásáról. A törvény hatályon kívül helyezi az 1895:XLII. törvénycikket, amely az izraelita vallásfelekezetet bevett felekezetté nyilvánította. Az izraelita vallás ismét csak "elismert" vallás lesz, mint 1867-95 között volt.

szeptember 6. Kihirdetik az 1942: XV. törvénycikket a zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanainak igénybevételéről

1943

Német kérésre több zsidó munkaszolgálatos egységet átadnak a német Todt-szervezetnek, amely a kényszermunka szervezését végezte a náci birodalomban. Az átadottak nagyobb része a bori rézbányákban, illetve az azt kiszolgáló Bor-Zagubica vasútvonal építésén dolgozott (kb. 6000

4 női sors

Multimédiás Oktatási Anyag

ember). Közülük a 1944 októberi visszavonuláskor haltak meg a legtöbben, köztük Radnóti Miklós.

1944

március 19. A német hadsereg megszállja Magyarországot. A belügyminisztérium vetője a szélsőjobboldali Jaross Andor lesz. Államtitkárai a zsidógyűlölő Baky László és Endre Lászkó már március 22-én egyeztet a Magyarországra érkező Eichmannal és Kaltenbrunnerrel a zsidók deportálásáról. A nácik által megszállt Európában ekkor már csak Magyarországon él nagyobb, a tömeges deportálásoktól eddig megmenekült zsidó közösség.

március 31. Közzéteszik az 1210/1944. M. E. számú rendeletet a zsidók közszolgálatának és közmegebízásainak, továbbá ügyvédi működésének megszüntetéséről. Tisztviselőként vagy egyéb alkalmazottként zsidó nem léphet az állam, a törvényhatóság, a község, egyéb köztestület, közalapítvány, közintézet vagy közüzem szolgálatába, az ezekben alkalmazottat nyugdíjazni kell, illetve a szolgálatból el kell bocsátani. Zsidó nem lehet közjegyző, hiteles tolmács, bírósági vagy más hivatalos szakértő. Ügyvédi kamarába zsidót felvenni nem lehet, a bejegyzett zsidó ügyvédet a kamara névjegyzékéből 1944. május 31-ig törölni kell.

Közzéteszik az 1220/1944. M. E. számú rendeletet a zsidók sajtókamarai, valamint színművészeti és filmművészeti kamarai tagságának megszüntetéséről. Ezen kamarákból a zsidókat 1944. április 30-ig törölni kell. Nem esik a rendelet hatálya alá a kizárólag izraelita hitfelekezeti és hitbuzgalmi célokat szolgáló és ezt a lap címében határozottan feltüntető időszakos lap kiadója, felelős szerkesztője és feltétlenül szükséges számú, állandó munkaviszonyban álló munkatársai. Ezek a zsidó kamarai tagok a sajtókamara önkormányzatában nem vehetnek részt, de a tagok kötelességére és felelősségére vonatkozó rendelkezések rájuk is vonatkoznak.

Az 1230/1944. M. E. számú rendelet értelmében a zsidók tulajdonában lévő közúti gépjárműveket be kell jelenteni. Személy-, tehergépjármű, motorkerékpár forgalmi rendszámát, tárolási helyét, a gumibroncsok darabszámát 1944. április 8-ig kötelesek írásban bejelenteni.

április 5. Az 1240/1944. M. E. számú rendelet a zsidók megkülönböztető jelzéséről. Minden 6. életévét betöltött zsidó személy köteles házon kívül felső ruhadarabjának bal mellrészén jól láthatóan egy 10×10 cm átmérőjű szövet, selyem- vagy bársonyanyagból készült, "kanárisárga" színű hatágú csillagot viselni.

április 7. Kiadják a 6163. számú titkos belügyminiszteri rendeletet „zsidók lakásainak igénybeviteléről és új lakóhelyek kijelöléséről”. A rendelet hatálya alá eső állampolgárok „csak rajtuk levő ruházatot, legfeljebb két váltás fehérneműt és fejenként legalább 14 napi élelmet, továbbá legfeljebb 50 kg-os poggyászt” vihetnek magukkal.

A rendelet szerint zsidóságot nemre és korra való tekintet nélkül a kijelölt gyűjtőtáborokba kell szállítani.

április 16. Kárpátalján megindul a gettósítás, egy hónap alatt az egész ország területén megtörténik a végrehajtása.

április 25. Az 1540/1944. M. E. számú rendelet megszünteti a zsidók értelmiségi munkakörben való foglalkoztatását.

április 28. Az 1610/1944. M. E. számú rendelet szabályozza a zsidók lakásának és lakóhelyének kijelölését. A rendelet intézkedik zsidó lakások igénybeviteléről. A 10 ezernél kisebb lélekszámú településeken a zsidók kötelesek záros határidő alatt, a törvényhatóság első tisztviselőjének rendelkezése alapján, más községbe, illetve városba átköltözni. Másutt a zsidók csak a település meghatározott részeiben, illetve utcákban, esetleg kijelölt házakban lakhatnak.

május 15. Megindulnak a deportálások a kassai csendőrkerületben, majd keletről nyugatra haladva a csendőrkerületeknek megfelelően a csendőrség a magyar államigazgatás hathatós segítségével 56 nap alatt 437 402 magyar zsidót szállítottak el Magyarországról. A transzportok többsége Kassán keresztül, ahol a németek a szerelvényeket átvették, egyenesen Auschwitz-Birkenába ment.

4 női sors

Multimédiás Oktatási Anyag

A vidéki zsidóság gettósítása és deportálása alatt széleskörű embermentés még nem bontakozott ki. Az időszak végén a deportálások leállítására, elsősorban a kikeresztelkedett zsidók érdekében az egyházak részéről többen szólaltak fel Horthynál.

június 15. Budapest polgármestere kiadja 523.926/1944. XXI. számú leiratát a sárga csillagos házakról. 36 ezer budapesti ház közül 2681-et nyilvánítanak csillagos háznak, ebből 700-at különböző okok miatt töröltek. A Budapesten élő mintegy 150.000 zsidót ezekbe a kijelölt házakba kényszerítik.

július 6. Horthy Miklós leállítja a deportálásokat. Eichmann távozik az országból, majd Endre Lászlót és Bakó Lászlót leváltják.

július 9. Wallenberg Budapestre érkezik, a svéd követségen követségi titkári posztot foglalta el. (Ezen a napon gördültek át a vidéki deportáltakat szállító utolsó vagonok a magyar határon.)

szeptember vége Már a trianoni területen folynak a harcok.

október 15. A sikertelen kiugrási kísérlet után, a németek a nyilasokat juttatják hatalomra Szálasi Ferenc vezetésével.

Széleskörű mentőakció bontakozik a budapesti zsidóság megmentésére. Wallenberg, Carl Lutz több ezer védőútlevelet állít ki. Bekapcsolódnak a mentőakciókba a hazai egyházak, magánszemélyek, a Vöröskereszt, a spanyol követség irányítását átvevő Giorgio Perlasca, a pápa nuncius Angelo Rotta és még sokan mások. A mentőakciók szervezésében Wallenberg az egyik legaktívabb. A nemzetközi gettó mintegy 30 háza hozzá tartozik, sok embert a halálmenetekből szabadít ki.

október 21. A nemzet totális mozgósításával megbízott tárca nélküli miniszter megkeresésére honvédelmi szolgálat céljaira az 1944. október 15-e előtt a sárga csillag viselésére kötelezett és zsidó jelzésű házakban lakott 16-60 éves korú munkaképes férfiak és a 16-40 év közötti nők 1944. október 20-tól munkaszolgálatra igénybe vétetnek.

Angelo Rotta a pápai nuncius személyes fellépésének következtében, a semleges államok elismerésében bízó Szálasi elismeri a védőútleveleket.

4 női sors

Multimédiás Oktatási Anyag

november 3. A 3840/1944. M. E. számú rendelet értelmében a zsidók minden vagyona a nemzet vagyonaként az államra száll át. A rendelet az 1600/1944. M E. számú rendelet hatályát kiterjeszti az ingatlanra, az érték- és letétpapírokra, továbbá intézkedik az államra átszállt vagyon kezeléséről és hasznosításáról.

november 6. elindulnak a „halálmenetek” . Győr-Hegyeshalom irányába hajtanak több ezer embert.

november 19. Rendelet a 6 zsidókatóriáról. A kategóriák: 1. külföldi menlevelek, 2. Németországnak 'kölcsonadott' zsidók, 3. gettózsidók, 4. mentesített zsidók, 5. zsidó származású keresztény egyházi személyek, 6. zsidó fajú külföldi állampolgárok

Az első kategóriába soroltak számára hozzák létre a nemzetközi „védett” gettót a Szent István park-Pozsonyi út környékén.

november 29. Közzéteszik a belügyminiszter rendeletét a budapesti „nagy” gettó felállításáról. A Budapesten élő, sárga csillag viselésére kötelezett zsidóknak a kijelölt, mintegy 0,3 négyzetkilométeres, a Dohány-Király-Rumbach Sebestény-Nagyatádi Szabó (ma: Kertész u.)-Madách utca határolta területre kell költözniük. Az itt élő nem zsidó lakosságot kitelepítik. A gettót palánkkal vették körül és a négy kaput december 10-én lezárták.

December 25-én bezárul a szovjet gyűrű Budapest körül. Megkezdődik Budapest ostroma.

1945

január 13. Az oroszok elfoglalták a Nemzetközi Vöröskereszt irodáját (Benczúr utca) egy orosz őrnagy vezetésével, ahonnan a szemtanúk szerint Wallenberg saját akaratából követte az őt erre felszólító katonát. Ettől kezdve Wallenberg tehát a szovjet hadsereg foglya volt. Halálának pontos helye és ideje ismeretlen.

január 18. Pest ostromának a vége. Ez a nap a budapesti nagygettó felszabadulásának napja.

február 13. Budapest ostromának a vége.

április első fele Magyarországon véget érnek a második világháború hadműveletei.